

Het Scheldeproject

Het Schelde-estuarium is één van de belangrijkste getijdengebieden van Noord-West-Europa. Een fenomenaal natuurgebied dat overloopt van dynamiek en diversiteit. Jammer genoeg is de Schelde ook een wankelend natuurmonument, dat onder toenemende druk van steeds meer menselijke activiteiten staat. Maar er is beterschap op komst: voor het eerst in decennia bereikt het water in de Schelde opnieuw een leefbare kwaliteit. De Scheldenatuur likt haar wonden en komt langzaam weer tot leven. Wat nu nog ontbreekt is ruimte. Ruimte voor het water en voor de natuur.

Vlaanderen en Nederland willen van de Schelde opnieuw een gezonde rivier maken, waar het veilig is om te leven en waar natuurlijkheid samengaat met economische ontwikkeling. Dit politieke engagement is een unieke kans voor een grandioos natuurherstel langs de Schelde en haar belangrijkste zijrivieren. Tegelijk is het een mooie gelegenheid om de

prachtige Scheldenatuur beleefbaar te maken voor iedereen. De magnifieke natuurpracht van de Schelde is niet op enkele pagina's te vatten. Spoorzoeker brengt het relaas van het Scheldeproject in kort bestek, en scheert langs enkele van de meest betoverende natuurwaarden. Voor meer is er altijd de échte Scheldenatuur die lonkt ...

Foto: Hans De Schryver

Naar een spectaculair herstel van de Scheldenatuur

Het geactualiseerde Sigmaphan, het Deurganckdok, het strategisch plan van de Antwerpse Haven op Linkeroever ... De laatste jaren werden heel wat ambitieuze projecten opgestart voor en rond de Schelde. Initiatieven die werk maken van de veiligheid, de economische ontwikkeling én van het behalen van de internationale natuurdoelstellingen langs de Schelde. In deze projecten werkt het ANB intensief samen met tal van partners: Waterwegen en Zeekanaal nv, het Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen, ProSes 2010, de Maatschappij Linkerscheldeover, het Departement Mobiliteit en Openbare Werken, de Vlaamse Landmaatschappij ... Om de samenhang en haar engagement in deze projecten te onderstrepen, gaf het ANB haar bijdrage aan al deze projecten één naam: het Scheldeproject.

2.500 hectare Scheldenatuur tegen 2010

Opnieuw robuustheid en natuurlijke veerkracht voor het Schelde-estuarium: dat is de essentie van het Scheldeproject. Alleen dan kunnen de veiligheidsdoelstellingen gehaald worden en kan het Schelde-estuarium bestand zijn tegen een verdere economische ontwikkeling. Ook natuurbeleving en zachte recreatie moeten een plaats krijgen. De Vlaamse Regering duidde een eerste reeks prioritair op te starten projecten aan. Concreet moet tegen 2010 ongeveer 2.500 hectare natuurinrichting en -ontwikkeling op de sporen staan. Dat zijn voor een groot deel gebieden die opnieuw onder invloed van de getijden worden gebracht. Tegen 2015 komt daar nog eens 1.800 hectare bij.

De instandhoudingsdoelstellingen

De Scheldenatuur is internationaal van uitzonderlijk belang. Grote delen van het Schelde-estuarium zijn aangeduid als Speciale Beschermingszone onder de Europese Vogelrichtlijn of aangemeld als gebied van communautair belang volgens de Europese Habitatrichtlijn. Op grond van deze richtlijnen moeten per soort en per habitat instandhoudingsdoelstellingen worden opgesteld. Alle verdere ontwikkelingen van de Schelde, voor welke gebruiksfunctie dan ook, moeten aan deze instandhoudingsdoelstellingen getoetst worden.

Op de grens tussen de provincies Oost-Vlaanderen en Zeeland - in een deel van de **Hedwigepolder** en in het noordelijke deel van **Prosperpolder** - komt een omvangrijk overstromingsgebied. Dit gebied wordt opnieuw een deel van de rivier. Hier gaan slikken, schorren, geulen en krekken zich ontwikkelen onder invloed van het getij. Met dit project krijgt de Zeeschelde er vlak naast het Verdrongen Land van Saeftinge en Sieperdaschor een waardevol slikken- en schorrengebied bij.

In de **Vlassenbroekse polder** komt een gecontroleerd overstromingsgebied dat de veiligheid in het Zeescheldebekken bijkomend moet ondersteunen. Een deel van de polder komt opnieuw onder invloed van het getij: hier zullen slikken en schorren ontstaan. Een ander deel zal alleen bij extreem hoge waterstanden overstromen, wat een ideale situatie creëert voor een moerasbos met elzen.

Het grootste gecontroleerd overstromingsgebied van de Zeeschelde wordt ingericht in de **polders van Kruibeke-Bazel-Rupelmonde**. Wanneer dit overstromingsgebied in werking treedt, zal het Zeescheldebekken er een stuk veiliger op worden. Het overstromingsgebied compenseert ook de natuur die bij een aantal andere grootschalige infrastructuurwerken in het Zeescheldebekken verloren is gegaan: 300 hectare slikken en schorren, 150 hectare weidevogelgebied en 113 hectare bos.

De **Durmevallei**, centraal in het Zeescheldebekken, ligt voor het overgrote deel in Europees Vogel- en Habitatrichtlijngebied: natuurontwikkeling staat dan ook centraal in dit project. Zo zullen zich in de Durmevallei weer zoetwaterschorren kunnen ontwikkelen, een zeer waardevolle natuurvorm die in Europa met de jaren schaarser wordt. De vallei biedt ook mooie kansen voor de ontwikkeling van soortenrijke meersen (zie p. 20) en vijvercomplexen met fraaie oeverzones.

Midden in de provincie Oost-Vlaanderen ligt een uitgestrekt, nat natuurgebied. De **Kalkense Meersen** zijn goed voor 1.000 hectare aaneengesloten, vochtig grasland in de overstromingsvlakte van de Schelde. Ruimte, water, rust en groen zijn hier nu al troef, en ook waterberging behoort tot de eeuwenoude functies van het gebied. Qua biodiversiteit kan hier een enorme inhaalbeweging worden gerealiseerd. In Paardeweide, Bergenmeersen en een deel van Wijmeers komt een gecontroleerd overstromingsgebied. Een deel van de Wijmeers wordt teruggegeven aan de rivier, waardoor een slikken- en schorrengebied kan ontstaan.

Ter hoogte van de **Dijlemonding in de Rupel**, op het grondgebied van de stad Mechelen en de gemeente Willebroek, komen verschillende kleinere gecontroleerde overstromingsgebieden. Via een sluis in de overstroombare dijk worden de getijden nagebootst. Zo zal ook hier een echt zoetwatergetijdengebied ontstaan met de specifieke planten en dieren die daar thuishoren.

Het **projectgebied Grote Nete** strekt zich uit van Itegem tot Oosterlo. Een deel van de winterbedding zal in dit gebied worden ingeschakeld om de veiligheid in de streek te verhogen, de kronkelende Nete weer meer ruimte te geven en kansen te scheppen voor graslanden, natte bossen en ruigten.

Een overzicht van de Scheldeprojectgebieden (2030)

Het **project Grote Wal - Kleine Wal - Zwijs** ligt op het grondgebied van de gemeente Hamme. Hier komt een gecontroleerd overstromingsgebied en een natuurlijk landschap van vijvers, moerassen en moerasbossen.

De Schelde, waar vogels thuis zijn

De vogelrijkdom is ongetwijfeld het kroonjuweel van de Scheldenatuur.

Voor trekvogels, wintergasten en broedvogels zijn getijdengebieden zoals de Schelde - letterlijk - broodnodig. Tijdens de winter worden in het Schelde-estuarium meer dan 150.000 watervogels geteld. Ieder jaar maken er naar schatting 25.000 broedparen hun nest. In vogelvlucht: enkele van onze meest typische Scheldevogels.

De meeste steltlopers die broeden in het hoge noorden, komen in waterrijke gebieden in West-Europa en West-Afrika overwinteren. De Schelde ligt op één van de grote trekpaden: de zogenaamde Oost-Atlantische trekroute. Om zijn trektocht van duizenden kilometers aan te kunnen, houdt de bonte strandloper hier halt om z'n reserves aan te vullen op de slikken. Andere trekvogels blijven de hele winter.

Foto: Bonte Strandloper - Wouter Faveyts

Foto: Bontbekplevier - Wouter Faveyts

Sommige steltlopers blijven niet de hele winter langs de Schelde. Deze bontbekplevier is een passant die enkel neerstrijkt langs de Schelde om zijn reserves bij te spijkeren.

De grutto is een beschermde weidevogel met een kenmerkende, schelle roep. Half februari komt hij vanuit z'n winterkwartier aan in onze streken. De Kalkense Meersen zijn een bekend broedgebied van deze bevallige steltloper.

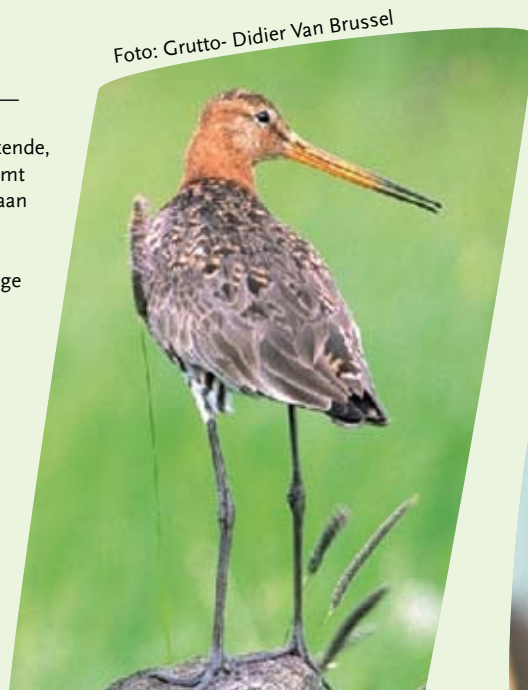

Foto: Grutto- Didier Van Brussel

Foto: Smient - Wouter Faveyts

Foto: Tafeleend - Wouter Faveyts

Het Schelde-estuarium krijgt bezoek van grote aantallen eenden en ganzen. In het Verdrongen Land van Saeftinge zijn de smient en de grauwe gans vaak geziene gasten. De wintertaling komt stroomopwaarts Antwerpen massaal overwinteren, en ook de krakeend foerageert met duizenden op de Zeeschelde. Zelfs pijlstaart en duikeenden zoals tafeleend en kuifeend vinden steeds beter hun weg naar het Schelde-estuarium. De bergeend verdient een speciale vermelding. Van deze soort komen jaarlijks enkele duizenden exemplaren tijdens de zomerrui naar de Westerschelde afzakken.

De schorren van het Schelde-estuarium bieden woongelegenheid aan een grote verscheidenheid van broedvogels. In de uitgestrekte rietvelden van zoete en brakke schorren bijvoorbeeld komen typische moerassoorten voor, zoals deze blauwborst.

Foto: Blauwborst - Marc Devos

Foto Yves Adams

De 'dode' moddervlakte van de slikplaat van de Paardenschor. Schijn bedriegt, want deze zee van slijk zit boordevol leven. De bodemdierpjes in de modder spelen een cruciale rol in het voedselweb van de Schelde.

Slikken en schorren

Een mozaïek van leefgebieden tussen eb en vloed

Het Schelde-estuarium is een overgangsgebied tussen zee en rivier. Het zoute zeewater dringt de monding binnen en vermengt zich geleidelijk aan met het zoete water van de rivier. Zo ontstaan gebieden met zout, brak en zoet water. De getijden voeren ook zand en slib aan en af. Op sommige plaatsen wordt de bedding uitgeschuurd, op andere plaatsen is er bezinking: zo ontstaat een grillig patroon van diep en ondiep. Afwisseling troef dus, en meteen het geheim van een ongeëvenaarde natuurlijke rijkdom. Het Scheldeproject zorgt voor een bijkomende 2.000 hectare van dit uitzonderlijke 'intergetijdengebied'.

Voedzame modder

Het slik is het gedeelte van de oever dat bij elke vloed overspoeld wordt. Veel begroeiing is hier niet, want maar weinig planten houden ervan om tweemaal daags kopje onder te gaan. In de moddervlakte krioelen wel miljoenen wormen, krabben en kreeftjes. Deze minidierpjes zijn het favoriete menu van ganzen, eenden en steltlopers. Telkens het water opkomt, zet de rivier op de slikken een laagje slib af. Met de tijd komt dit gebied door opslibbing steeds hoger te liggen, waardoor slikken geleidelijk aan ophogen tot schorren.

Dynamisch landschap

Boven de gemiddelde hoogwaterlijn, op de schorren, groeien wél planten. Op de zoute schorren zijn dit vooral kruiden en grassen die tegen een flinke portie zout kunnen, zoals lamsoor en zeekraal. Op de brakke schorren vinden we riet en zeeaster. Nog verder stroomopwaarts ontstaan zoetwaterschorren: een veranderlijk landschap met ruigten, rietvelden en wilgenvloedbossen. De getijdenwerking zorgt hier voor aanslibbing en erosie, waardoor steile en diepe geulen ontstaan. De hele winter door staan de wilgen met hun voeten in het water. In het vroege voorjaar bloeien in deze vloedbossen pinksterbloemen en spindotterbloemen. Zeldzame riet- en moerasvogels komen hier schuilen en broeden. Deze biotopen zijn uniek in heel Europa.

Voedselpiramide

Slikken en schorren zijn nog om een andere reden van belang. Ze zorgen voor een groter contactoppervlakte tussen de lucht en het water, waardoor ze de rivier met zuurstof aanrijken. Dit is alvast een bonus voor de waterkwaliteit. Slikken en schorren worden ook wel de biofilters van de Schelde genoemd. De schorren spelen ook een rol als siliciumbuffer. Silicium of kiezelzuur is een essentieel nutriënt voor de kiezelwieren. Deze algen zijn op hun beurt een onmisbare schakel in de voedselpiramide van het estuarium.

Wetland en meersen

Waterrijke gebieden onder druk

Foto Kalkense Meersen - Yves Adams

Het Vlaamse meersenlandschap bij uitstek: de Kalkense Meersen. De meersen strekken zich uit over zo'n 800 hectare tussen de dorpskernen van Kalken, Wetteren, Schellebelle en Uitbergen. In het kader van het Scheldeproject worden de Kalkense Meersen verder ontwikkeld tot wetland. Een deel zal dienst doen als gecontroleerd overstromingsgebied.

'Wetland' betekent zoveel als 'natland'. Zeg maar: waterrijk gebied. Wereldwijd is geen enkel ander ecosysteem zo belangrijk voor miljoenen trekvogels, vissen, amfibieën, insecten, planten en bomen. Onder wetland in het Scheldeproject verstaan we moerassen en natte graslanden, die niet onder invloed van de getijden staan. De laatste vijftig jaar gaan deze natte gebieden sterk achteruit door verdroging, bebouwing en intensieve landbouw. Het herstel van deze natte natuur is één van de speerpunten van het Scheldeproject.

Landschap in beweging

Op de grens tussen land en water zijn wetlands voortdurend in verandering. Open water maakt plaats voor riet en rietland gaat over in moerasbos. Wetlands hebben een zeer grote biodiversiteit en dienen als opslagplaats

voor overvloedig water. Bij overstroming nemen ze het teveel aan water op, bij droogte geven ze dat water af: zo bewaren ze het natuurlijke evenwicht. Meersen zijn laaggelegen, vochtige graslanden in de overstromingsvlakte van een rivier. Vaak zijn ze doorsneden met een netwerk van grachten en sloten. Worden ze begraasd of gemaaid, dan ontstaan bloemenrijke hooi- en graslanden. Dotterbloem, pinksterbloem, waterbies, echte koekoeksbloem ...: de bloemenweelde is oneindig.

Foto Pinksterbloem - Gunther Groenez

De pinksterbloem is een typische soort die uitbundig bloeit in de hooilanden in de Kalkense Meersen.

Ieder z'n hoekje

Elk hoekje van de meersen heeft z'n eigen bewoners. De ondiepe slootjes zijn ideaal voor de nesten van watervogels. Ook amfibieën zijn hier thuis, zoals de groene kikker en de kleine watersalamander. Ook heel wat vissoorten vinden hier hun gading, zoals paling, rietvoorn en kleine modderkruiper. In de rietkragen tref je de fiere blauwborst of de drukdoende rietzanger. In de bloemenrijke hooilanden broeden rietgors en roodborsttapuit. Hét paradepaardje van de meersen is ongetwijfeld de grutto. In de Kalkense Meersen bijvoorbeeld brengen zo'n dertig koppels elk jaar hun jongen groot.

Afspraken met de boer

Om de kansen van de weidevogels nog te verbeteren, worden afspraken gemaakt met de landbouwers. Via een contract met de overheid engageert de boer zich om zijn percelen aangepast te beheren: zich houden aan de maaidata om de vogels ongestoord te laten broeden, geen mest of bestrijdingsmiddelen gebruiken ... In ruil voor deze inspanningen krijgt hij een vergoeding.

Meer weten?

scheldeproject.anb@vlaanderen.be
tel. 09 265 46 44

Portret

"Mijn verrekijker laat ik nooit meer thuis"

In een vorig leven werkte Kenny Hessel in een milieu-labo voor luchtemissiemetingen. Maar de lokroep van de natuur werd te groot en Kenny zocht naar een baan die tegelijk een hobby was. Het werd een echte buitenjob bij het Scheldeproject van het ANB. Het terrein verkennen, vogels inventariseren en plantjes tellen: the real thing voor Kenny én een job die hem zelfs op barre winterdagen terugvoert naar z'n jeugdvakanties in de Camargue.

"In de lente en het najaar vliegen de trekvogels over: dan is het ademloos genieten."

Stalen, metingen en peilbuizen

Bij Kenny's job komt heel wat kijken, maar allemaal is het ... veldwerk. Vogels tellen bijvoorbeeld. "Maandelijks tel ik de watervogels op de Schelde, en in de Waaslandhaven in Doel voer ik geregeld gizontellingen uit. Maar ik breng de terreinen ook in kaart, ik help bij topografische metingen, vegetatieopnames en allerhande staalnamen." Nog zo'n buitenactiviteit: het plaatsen van peilbuizen. "Dat zijn buizen om stalen van het grondwater te nemen en de grondwaterstand te bepalen. Het niveau van het grondwater is een basisparameter voor de natuur: het grondwater is immers bepalend voor de groei van heel wat planten. En dus onrechtstreeks ook voor de weidevogels, die het niet graag te nat of te droog hebben", zo vertelt Kenny.

Goed opvolgen

Af en toe duikt Kenny toch het labo in. Dit is dan op het INBO (Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek), waar Kenny nauw mee samenwerkt omwille van hun expertise en logistiek. "In het laboratorium bekijk ik bodemstalen van de Scheldeoevers onder de microscoop, en tel hoeveel wormpjes erin zitten. Deze oligochaeten vormen een belangrijke

voedselbron voor vissen en oeverdieren, waaronder allerlei vogelsoorten. Op die manier controleer ik de voedselvoorraad van de Schelgedieren." Kenny's aanwerving kadert in de uitvoering van het Scheldeproject. Kenny: "De vogelfauna in het Schelde-estuarium is uniek. Bijna al de overstromingszones liggen in Europees Vogelrichtlijngebied. We willen dan ook goed opvolgen hoe het vogelbestand evolueert."

Voordelen in natura

Van de ene meetlocatie naar de andere is het soms lang wandelen. Maar dat kan Kenny niet deren. "Op die momenten haal ik m'n verrekijker boven. In de lente en het najaar vliegen de trekvogels over: dan is het ademloos genieten. Nog zo'n extraatje dat ik er zomaar bij krijg, is dat ik via m'n werk ook op kwetsbare en erg bijzondere plaatsen kom", glundert Kenny. "Zo voeren we regelmatig peilbuismetingen uit in de nieuwe compensatiegebieden van de Waaslandhaven, zoals Doelpolder-Noord, Drijdijck en Putten-West. Deze ontoegankelijke gebieden te mogen verkennen en er de vogels te bespieden, beschouw ik als een speciaal voorrecht. Een echt voordeel in natura dus".